

دراسة تأثير التربية الأبوية الحكيمة من منظور تعاليم الإمام علي (ع) على عقلنة تربية الأبوبين و تعزيز الأبداع عند الأطفال ما قبل المدرسة

منصور مقدم^١ ID، أمير قمراني^٢ ID

١- قسم علم النفس السريري، كلية نجف آباد، فرع نجف آباد، الجامعة آزاد الإسلامية، اصفهان، ايران.

٢- قسم علم النفس و تعليم الأطفال ذوي الاحتياجات الخاصة، كلية العلوم التربوية و علم النفس، جامعة إصفهان، اصفهان، ايران.

* المراسلات الموجهة إلى الدكتور أمير قمراني؛ البريد الإلكتروني: a.ghamarani@edu.ui.ac.ir

الملخص

خلفية البحث وأهدافه: تاريخياً، يحظى مفهوم الحكمة في التراث الديني و الفلسفي باهتمام كبير و كان محط الإهتمام منذ القدم. من جانب آخر، أصبحت أهمية التربية الأبوية واهتمام الأبوبين في تربية الأطفال أمراً واضحاً لا يختلف عليه إثنان. وبالنظر إلى أن الإمام علي عليه السلام هو رمز الأبوّة و رمز الحكمة، و التاريخ يشهد على أنّ أمير المؤمنين كان أيقونة التربية الأبوية الصائبة، فإنّ دراسة تراثه يمكن أن تفتح امام الدراس آفاق واسعة في مختلف المجالات التربوية و التربية الحكيمة و الخلاقة. تهدف هذه الدراسة البحثية إلى تقييم تأثير التربية الأبوية الحكيمة من منظور تراث الإمام علي و تعاليمه في هذا المجال، على التربية الحكيمة و تعزيز قدرات الطفل في الإبداع و التربية الإبداعية لدى أطفال مرحلة ما قبل المدرسة.

منهجية البحث: تعتمد هذه الدراسة المنهجية التحليلية و تحليل أداء الطفل قبل الإمتحان و بعده. والفئة التي أجريت عليها الدراسة هي الأبوبان، و تلميذات مدارس البنات في مدينة اصفهان في السنة الدراسية ٢٠٢٠-٢٠١٩ للميلاد. و بالنظر إلى معايير إختيار، تم اختيار ٣٠ طالبة بشكل عشوائي و تم تقسيم التلاميذ إلى فئتين. خضعت كلتا الفئتين إلى ١٢ جلسة تعليمية. اعتمدت هذه الدراسة على منهجية تورنس التصويرية للفكر الخلاق و منهجية استبيان أردلت ثلاثي الأبعاد. أما معطيات البحث فقد خضعت للدراسة و التقييم حسب منهجية مانكوا. تمت مراعاة جميع الموارد الأخلاقية في هذا البحث و إضافة إلى ذلك فإن مؤلفي البحث لم يشيروا الى اي تضارب في المصالح.

الكشوفات: تشير معطيات البحث إلى أن حكمة الأبوبين بالنظر إلى المعايير (المعرفية، والفكرية، و العاطفية) و نتائج الخلاقية و الإبداع (السيولة و الانعطاف) كانت تختلف اختلافاً كبيراً مع معطيات المجموعة البديلة. لكن معيار الإبتكار فلم يشهد اختلافاً كبيراً مع معطيات المجموعة البديلة.

الاستنتاج: توصل البحث إلى أن التعاليم الأبوية الحكيمة من منظور تعاليم الإمام علي (ع) على التربية الأبوية الحكيمة و تعزيز الإبداع على أطفال مرحلة ما قبل المدرسة لها تأثير إيجابي كبير على تربية الأطفال.

معلومات المادة

الوصول: ١٠ رجب ١٤٤٢

وصول النص النهائي: ٢٢ شعبان ١٤٤٢

القبول: ٢١ رمضان ١٤٤٢

النشر الإلكتروني: ١٨ شعبان ١٤٤٣

الكلمات الرئيسية:

الأبوية الحكيمة

الأخلاقية

تعاليم الإمام علي (ع)

الحكمة

التربية الأبوية

يتم استناد المقالة على الترتيب التالي:

Moghadam M, Ghamarani A. The Effectiveness of Wise Parenting Based on the Teachings of Imam Ali (AS) in Parental Wisdom and Creativity of Preschool Children. Journal of Pizhuhish dar dīn va salāmat. 2022;8(1):95-110. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v8i1.34177>

ارزیابی اثربخشی والدگری خردمندان بر اساس آموزه‌های امام علی (ع) بر خردمندی والدین و خلاقیت کودکان پیش‌دبستانی

منصور مقدم^۱، امیر قمرانی^{۲*}

۱- گروه روان‌شناسی بالینی، دانشکده علوم انسانی، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.
 ۲- گروه روان‌شناسی و آموزش کودکان با نیازهای خاص، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.
 *مکاتبات خطاب به دکتر امیر قمرانی؛ رایانامه: a.ghamarani@edu.ui.ac.ir

اطلاعات مقاله

دریافت: ۴ اسفند ۱۳۹۹
 دریافت متن نهایی: ۱۶ فروردین ۱۴۰۰
 پذیرش: ۱۴ اردیبهشت ۱۴۰۰
 نشر الکترونیکی: ۱ فروردین ۱۴۰۱

واژگان کلیدی:

آموزه‌های امام علی (ع)
 خلاقیت
 خردمندی
 والدگری
 والدگری خردمندان

چکیده

سابقه و هدف: مفهوم خردمندی در متون دینی و فلسفی قدمتی دیرینه دارد. از سوی دیگر، امروزه اهمیت والدگری و سبک‌های فرزندپروری و تأثیر آن بر تربیت و آینده فرزندان بر کسی پوشیده نیست. با توجه به اینکه امام علی (ع) نماد خردورزی به شمار می‌آیند و تاریخ خود گواه بر والدگری شایسته ایشان است، بی‌شک بررسی آثار ارزشمند ایشان می‌تواند رهیافت‌های عمیقی در حوزه خردمندی و خلاقیت به دست دهد. این پژوهش با هدف ارزیابی اثربخشی بسته والدگری خردمندان بر اساس آموزه‌های امام علی (ع) بر خردمندی والدین و خلاقیت کودکان پیش‌دبستانی صورت گرفته است.

روش کار: این پژوهش از نوع نیمه‌آزمایشی با طرح پیش‌آزمون-پس‌آزمون با گروه کنترل است. جامعه پژوهش شامل والدین دانش‌آموزان دختر پیش‌دبستانی شهر اصفهان در سال تحصیلی ۹۸-۱۳۹۷ بود که با توجه به ملاک‌های ورود، ۳۰ نفر به‌طور تصادفی در دو گروه آزمایش (بسته والدگری خردمندان را در طی ۱۲ جلسه آموزش دیدند) و گروه کنترل (بدون دریافت مداخله) جایگزین شدند. در این پژوهش از آزمون تصویری تفکر خلاق تورنس و پرسش‌نامه سه‌بعدی خرد آردلت استفاده شد. نتایج داده‌های مرحله پس‌آزمون نیز با آزمون مانکوا تجزیه و تحلیل شد. در این پژوهش همه موارد اخلاقی رعایت شده است و مؤلفان مقاله تضاد منافی گزارش نکرده‌اند.

یافته‌ها: نتایج نشان می‌دهد که خردمندی والدین به همراه هر سه زیرمقیاس (شناختی، تأملی و عاطفی) و همچنین نمرات خلاقیت در زیرمقیاس‌های (بسط، سیالی و انعطاف‌پذیری) با گروه کنترل تفاوت معناداری داشت اما زیرمقیاس ابتکار با گروه کنترل تفاوت معناداری نشان نداد.

نتیجه‌گیری: بر اساس یافته‌های به‌دست‌آمده می‌توان گفت آموزش بسته والدگری خردمندان بر اساس آموزه‌های امام علی (ع) بر خردمندی والدین و خلاقیت کودکان دختر پیش‌دبستانی اثربخش است.

استناد مقاله به این صورت است:

Moghadam M, Ghamarani A. The Effectiveness of Wise Parenting Based on the Teachings of Imam Ali (AS) in Parental Wisdom and Creativity of Preschool Children. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2022;8(1):95-110. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v8i1.34177>

مقدمه

در سال‌های اخیر در حوزه والدگری^۱ گام‌های بلندی برداشته شده است؛ از آن جمله می‌توان به والدگری مثبت ساندرز^۲ و والدگری بارکلی^۳ اشاره کرد. در بررسی انتقادی والدگری‌های مذکور این مطلب به دست می‌آید که بر اساس الگوهای غربی طراحی شده و ضرورت پرداخت به نوعی والدگری مرتبط با فرهنگ اسلامی اهمیت زیادی دارد. از سوی دیگر، مفهوم خرد با وجود تاریخچه طولانی‌ای که در فلسفه و مذهب دارد، علاقه به آن در حوزه روان‌شناسی و خارج از این حوزه در دو دهه اخیر به سرعت رو به فزونی است و می‌توان گفت روان‌شناسی خردمندی حوزه نسبتاً جدیدی است (۱). از آنجاکه خردمندی مفهومی گسترده و با معانی گوناگون است، به دست دادن تعریفی جامع و عملیاتی از آن بسیار دشوار است. با وجود این، خردمندی را شاید بتوان توانایی استفاده از استدلال عملگرایانه برای حل چالش‌های مهم زندگی تعریف کرد (۲). نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهد که خردمندی همبستگی مثبت و معنی‌داری با گشودگی و توافق‌پذیری، قدردانی، بخشش، تسلط، زندگی هدفمند و رشد پس از سانحه دارد (۳). آردلت^۴ خردمندی را ترکیبی از ویژگی‌های شخصیتی با سه بُعد گسترده شناختی، تأملی و عاطفی تعریف می‌کند که هر یک از آنها باید وجود داشته باشد تا فرد خردمند در نظر گرفته شود (۴). مقیاس سه‌بعدی خردمندی همبستگی مثبت و معنی‌داری با تسلط، بهزیستی ذهنی، سلامت ذهنی، هدف زندگی و روابط منفی با علائم افسردگی، اجتناب از مرگ و احساس فشار اقتصادی دارد. نکته مهم یافته‌های پژوهشی، تأیید ادعای آردلت درباره الزام کسب نمره‌های بالا در هر سه بُعد به‌عنوان شاخصی برای خردمندی است. بُعد شناختی نشان‌دهنده میل به دانستن حقیقت و رسیدن به درک عمیق‌تری از زندگی از جمله پذیرش وجوه متناقض ماهیت انسان، محدودیت‌های دانش و قابل‌پیش‌بینی‌نبودن زندگی است. بُعد تأملی به توانایی درک مسائل از زوایای چندگانه و همچنین بررسی خود (خودارزیایی) و درون‌نگری اشاره دارد و بُعد عاطفی دربرگیرنده وجود هیجان‌ات و رفتارهای مثبت نسبت به دیگران نظیر احساسات و رفتارهای حاکی از شفقت و همدلی و فقدان هیجان‌ات و همچنین رفتارهای منفی نسبت

به دیگران است. استرنبرگ^۵ خردمندی را کاربرد هوش، خلاقیت و دانش به‌منظور رسیدن به مصلحت جمعی می‌داند که از ارزش‌های فرد تأثیر می‌پذیرد (۵). وی در نظریه تعادلی خود خردمندی را استفاده از دانش نهان در مسائل زندگی که شامل درگیری بین حوزه‌های مختلف زندگی است، مفهوم‌سازی می‌کند. استادینگر و گلاک^۶ معتقدند خردمندان به جای قضاوت و تصمیم‌های عجولانه ترجیح می‌دهند ابتدا درباره مردم، دنیا و خودشان عمیق فکر کنند (۶). یانگ^۷ بیان می‌کند که خردمندی متشکل از سه مؤلفه کلیدی انسجام شناختی، عینیت‌یافتن در عمل و تأثیرگذاری مثبت بر خود و دیگران در درازمدت برای حفظ مصالح جمعی است (۷). خرد در این دیدگاه، فرایندی در زندگی واقعی است که سه مؤلفه یکپارچگی، تجسم و آثار مثبت دارد. پارادایم خرد برلین^۸، خرد را شامل شناخت چگونگی و زمان استفاده از دانش خود و بررسی تصمیم‌گیری‌های گذشته و مشاوره درباره زندگی فعلی و ایجاد برنامه‌ریزی برای آینده می‌داند (۸).

به عقیده پلوسنیک^۹ خلاقیت یکی از پیش‌بینی‌کننده‌های خردمندی افراد است (۹). تمام موفقیت‌ها و پیشرفت‌های افراد در گرو اندیشه بارور، پویا و مؤثر او است. مهم‌ترین عامل رشد و پیشرفت بشر در تمام زمینه‌ها خلاقیت است (۱۰). خلاقیت نقش حیاتی در بهبود و تکامل زندگی انسان‌ها دارد؛ به همین دلیل خلاقیت عاملی مهم در بقای جوامع در محیط پرقابلیت کنونی و مملو از مسائل و مشکلات است (۱۱). خلاقیت توانایی فرد برای تولید ایده‌ها، بینش‌ها، اشیای جدید و بدیع، بازسازی مجدد در علوم و زمینه‌های دیگر است (۱۲). خلاقیت از عالی‌ترین فرایندهای ذهنی انسان است و نقش برجسته و خاص آن در رشد و توسعه همه جنبه‌های زندگی انسان انکارناپذیر است (۱۳). خلاقیت فرایندی قابل توسعه و بازسازی است. هر فردی تا حدی خلاقیت دارد ولی همچون بسیاری از استعدادها میزان این ویژگی در افراد متفاوت است (۵). اغلب رویکردهای اخیر خلاقیت را توانایی تشکیل تداعی‌های جدید بین پدیده‌ها می‌داند؛ به‌نحوی که به تولید ایده‌های جدید در قالب طرح‌واره‌های جدید منجر شود (۱۴). امروزه طبق نظری علمی، خلاقیت این‌گونه تعریف می‌شود: تولید چیزی که در عین نو و بدیع بودن، مفید، مرتبط و مناسب برای انجام یک

⁵ Sternberg

⁶ Staudinger & Glück

⁷ Yang

⁸ Berlin Wisdom Paradigm

⁹ Pióciennik

¹ Parenting

² Saunders Positive Parenting

³ Barkly parental training

⁴ Ardelt

شرکت‌کنندگان در هر مرحله از پژوهش که مایل باشند می‌توانند از پژوهش خارج شوند.

این پژوهش از نوع نیمه‌آزمایشی با طرح پیش‌آزمون-پس‌آزمون با گروه کنترل است. جامعه پژوهش شامل والدین دانش‌آموزان دختر پیش‌دبستانی شهر اصفهان در سال تحصیلی ۹۸-۱۳۹۷ بود. ابتدا پس از اعلام فراخوان برگزاری دوره‌های آموزش والدگری، سه مدرسه به‌روش تصادفی چندمرحله‌ای انتخاب شد و با توجه به ملاک‌های ورود، ۳۰ والد طبق معیارهای ورود انتخاب شدند و به‌طور تصادفی در دو گروه آزمایش و کنترل (هر گروه ۱۵ نفر) قرار گرفتند و سپس پیش‌آزمون برای هر دو گروه اجرا شد. بسته والدگری خردمندان بر اساس آموزه‌های امام علی (ع) طی ۱۲ جلسه ۱۲۰ دقیقه‌ای برای گروه آزمایش اجرا شد و گروه کنترل در فهرست انتظار قرار گرفت. در نهایت، مرحله پس‌آزمون برای هر دو گروه اجرا شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی و تحلیل آماری کوواریانس چندمتغیری استفاده شد. شرح جلسات در جدول شماره ۱ آورده شده است. مؤلفه‌های این بسته در پژوهش مقدم و همکاران استخراج و تعیین روایی شده است (۱۸).

معیارهای ورود شرکت‌کنندگان به مطالعه عبارت بود از: رضایت و تمایل آگاهانه، مطلقه‌نبودن، نداشتن فرزند معلول و نداشتن اختلال روانی ویژه‌ای که موجب همکاری نکردن شود و معیارهای خروج نیز شامل حاضر نشدن در دو جلسه پیاپی و همکاری نکردن در انجام تکالیف بود.

برای جمع‌آوری اطلاعات پژوهش از ابزارهای زیر استفاده شده است:

۱) پرسش‌نامه خلاقیت تورنس^۳: پرسش‌نامه تفکر خلاق تورنس در سال ۱۹۹۲، بر اساس نظریه هوش گیلفورد^۴ ساخته شده است. او مجموعه‌ای از آزمون‌هایی برای خلاقیت ابداع کرد که شامل چهار آزمون؛ دو آزمون کلامی (فرم الف و ب) و دو آزمون تصویری (فرم الف و ب) است. در پژوهش حاضر از فرم تصویری (الف و ب) آزمون خلاقیت تورنس استفاده شده است. این آزمون در واقع چهار عامل تشکیل‌دهنده خلاقیت یعنی سیالی (قدرت تولید ایده‌ها و جواب‌های فراوان)، ابتکار (توانایی تولید ایده یا محصول نو و بدیع)، انعطاف (توانایی لازم برای تغییر جهت فکری یا توانایی تولید ایده‌های متنوع) و بسط (توانایی توجه به جزئیات وابسته به یک ایده) را می‌سنجد.

کار مشخص باشد (۱۵). یکی از نظریه‌هایی که در گذر زمان روزآمد شده و در آن تلاش شده است تا ابعاد مختلف تأثیرگذار بر خلاقیت در نظر گرفته شود، نظریه سرمایه‌گذاری است. بر اساس نظریه سرمایه‌گذاری استرنبرگ (۵)، افراد خلاق کسانی هستند که به‌صورت استعاری گرایش و توانایی خرید ارزان و فروش گران را در حیطه ایده‌ها دارند. رانکو^۱ و همکاران تأکید دارند که خلاقیت به‌هیچ‌وجه تنها حل مسئله نیست، بلکه تفکر خلاق می‌تواند به هنگام حل مسئله کمک‌کننده باشد (۱۶). حل مسئله فعالیت عینی‌تر از خلاقیت است و هدف عینی و بیرونی و مشخص‌تری دارد، اما تفکر خلاق، تفکری نو، مستقل و جامعه‌پسند است و بیشتر جنبه شخصی دارد و به شهود و تحلیل وابسته است.

در بررسی‌های آبراهام^۲ مشخص شده که نیمی از پژوهش‌ها نشان‌دهنده نبود تفاوت معنادار بین دختران و پسران است (۱۷). این در حالی است که نیمی دیگر از این پژوهش‌ها تفاوت معنادار خلاقیت بین دختران و پسران را نشان می‌دهد. بر اساس گفته آبراهام دختران در فعالیت‌های زبانی و هنری از پسران خلاق‌ترند؛ در مقابل، پسران در فعالیت‌های علمی و مکانیکی خلاق‌ترند.

با توجه به اینکه خردمندی مفهوم فرهنگی و تاریخی دارد؛ به نظر می‌رسد کتاب‌های ارزشمند نهج‌البلاغه، غررالحکم و دررالکلم و آثار دیگری که حاوی آموزه‌های امام علی (ع) است بتواند رهیافت‌های عمیقی در حوزه خردمندی به دست دهد. علاوه بر این، با توجه به اهمیت خرد و خلاقیت در تربیت کودکان و نیز ضرورت پرداخت به یک والدگری مرتبط با فرهنگ بومی و اسلامی، هدف پژوهش حاضر ارزیابی اثربخشی والدگری خردمندان بر اساس آموزه‌های امام علی (ع) بر خردمندی والدین و خلاقیت کودکان پیش‌دبستانی بود.

روش کار

پیروی از اصول اخلاق پژوهش: به‌منظور رعایت اصول اخلاقی، پیش از ورود افراد به مطالعه به آنان نسبت به روش اجرا و هدف از مطالعه آگاهی داده شد و افراد با رضایت کامل فرم رضایت‌نامه را تکمیل؛ و در مطالعه شرکت کردند. همچنین به شرکت‌کنندگان اطمینان داده شد که تمام اطلاعات و اسرار آنان محرمانه باقی خواهد ماند و فقط برای مقاصد پژوهشی و بدون ذکر نام استفاده خواهد شد؛ همچنین

³) Torrance

⁴) Guilford Theory of Intelligence

مجله پژوهش در دین و سلامت

¹) Runco

²) Abraham

رشد خودآگاهی و بینش شخصی بپردازد و به درک عمیق‌تری از زندگی دست یابد (۲۴). ۲۴ گویه با مقیاس لیکرت پنج‌نمره‌ای است که برای گزینه‌های «کاملاً درباره من صحیح است»، «تاحدودی درباره من صحیح است»، «نظری ندارم»، «تاحدودی درباره من صحیح نیست» و «اصلاً درباره من صحیح نیست» به ترتیب امتیازات ۱، ۲، ۳، ۴ و ۵ در نظر گرفته می‌شود و ۱۵ گویه دیگر نیز با مقیاس لیکرت پنج‌نمره‌ای است که برای گزینه‌های «کاملاً مخالفم»، «مخالفم»، «نظری ندارم»، «موافقم» و «کاملاً موافقم» به ترتیب امتیازهای ۵، ۴، ۳، ۲ و ۱ در نظر گرفته می‌شود. آردلت آلفای کرونباخ را بین ۰/۷۱ تا ۰/۸۵ برای سه بُعد خرد و ضریب بازآزمایی پس از گذشت ۱۰ ماه را ۰/۸۵ گزارش نموده است (۲۴). در ایران در پژوهش ذبیحی حصاری و همکاران این پرسش‌نامه استفاده شده است. آلفای کرونباخ محاسبه شده برای این پرسش‌نامه برای مؤلفه شناختی ۰/۶۴، برای مؤلفه انعکاسی ۰/۵۸، برای مؤلفه عاطفی ۰/۶۲ و برای کل پرسش‌نامه ۰/۷۶ به دست آمده است (۲۵).

مجموع نمرات به دست آمده در هر خرده‌آزمون نشان‌دهنده نمره آزمودنی در آن بخش است و مجموع نمرات آزمودنی در چهار خرده‌آزمون، نمره کلی خلاقیت فرد را نشان می‌دهد. نمرات حاصل از سنجش هر چهار عامل به تنهایی و مجموع نمرات در کل قابل تحلیل و تفسیر است. دامنه نمره کل خلاقیت هر آزمودنی بین ۰ تا ۱۲۰ خواهد بود. بر اساس تحقیقات، کفایت اعتبار کل آزمون ۰/۲۷، مقیاس سیالی ۰/۹، مقیاس انعطاف‌پذیری ۰/۱۳، مقیاس ابتکار ۰/۱۵ و مقیاس بسط ۰/۲۴ گزارش شده که ضرایب به دست آمده در مقدار ۵ درصد معنی‌دار است.

۲) پرسش‌نامه خرد آردلت: آردلت این پرسش‌نامه را در سال ۲۰۰۳ طراحی کرده است. پرسش‌نامه یادشده از ۳۹ گویه و سه خرده‌مقیاس شناختی (۱۴ سؤال)، انعکاسی (۱۲ سؤال) و عاطفی (۱۳ سؤال) تشکیل شده است که به منظور سنجش خرد به کار می‌رود. طبق پژوهش‌های آردلت وجود بُعد تأملی برای رشد دو بُعد دیگر ضروری است تا هر فردی بتواند پدیده‌ها و رویدادها را از زاویه نگاه متفاوت بنگرد و به

جدول (۱) بسته والدگری خردمندان بر اساس آموزه‌های امام علی (ع)

جلسات	عنوان جلسه	اهداف (مؤلفه‌های شناسایی شده)	حدیث نمونه
		توانمندی	«أصل العقل الثدرة، ومقرها الشروز؛ «ريشة خرد توانمندی و میوه آن شادی است» (۱۹) (میزان‌الحکمه: باب السرور).
		منزلت و شأن خود را دانستن	«ما عقل من عدا طوره؛ «خرد را دریافت نکرده است کسی که از حد و مرز خود تجاوز کند» (۲۰) (غرالحکم و دررالکلم: ۱۵۰۳).
جلسه اول	خردورزی	اولویت آرامش به آسایش	«و ما خير خير لا ينال إلا بشر و بشر لا ينال إلا بعسر؛ «خیری که جز به شر حاصل نشود، در آن چه فایده است؟ آسایشی که جز به مشقت به دست نیاید، چگونه آسایشی است؟» (۲۱) (نهج‌البلاغه: نامه ۳۱).
		شادی	«أصل العقل الثدرة ومقرها الشروز؛ «ريشة خرد توانمندی و میوه آن شادی است» (۱۹) (میزان‌الحکمه: باب السرور).
		کمال جویی	«العاقل يطلب الكمال، الجاهل يطلب المال؛ «خردمند خواهان کمال و نادان جویای مال است» (۱۹) (میزان‌الحکمه: الکمال).
		تقدم بهره‌گیری از خرد خود بر خرد دیگران	«و من لا يتفقه خاير ليه فعاينه عنه أعجز و غايه أعوز؛ «کسی که از خرد خویش بهره‌مند نگردد برای پندگرفتن از عقل و فکر دیگران عاجزتر است که آن غائب برای کمک کردن از عقل حاضر او ناتوان‌تر است» (۲۱) (نهج‌البلاغه: خطبه ۱۲۰).
محتوای جلسه اول	معرفی مربی و اعضا، بیان اهداف، بیان ساختار جلسات، بیان توقعات اعضا از جلسات، تشویق اعضا جهت بیان تعریف خرد و ویژگی‌های انسان خردمند، به‌چالش کشیدن اعضا درباره مفاهیم آرامش، شادی، هدف، کمال‌جویی و شأن انسانی. تکلیف: از ۱۰ نفر درباره ویژگی‌های انسان خردمند بپرسند و یادداشت کنند.	شناخت نفس	«افضل العقل معرفة الانسان نفسه، فمن عرف نفسه عقل و من جهلها ضل؛ «برترین خرد و دانایی آن است که انسان نفس خویش را بشناسد که هر کس نفس خود را شناخت دانا شد و هر کس آن را شناخت گمراه گردید» (۲۰) (غرالحکم و دررالکلم: ۹۹۴۸).
جلسه دوم	شناخت و پذیرش خود	محاسبه نفس	«على العاقل أن يحصي على نفسه مساويتها في الدين والأدب، فيجتمع ذلك في صدره أو في كتاب ويعمل في إزالتها؛ «بر خردمند است که بدی‌های دینی و فکری و اخلاقی و تربیتی خود را شمارش کند و آنها را در سینه خویش، یا به صورت نوشته، گرد آورد و در زدودن آنها بکوشد» (۱۹) (میزان‌الحکمه: مراقبه).
		پذیرش اشتباه‌ها	«أعقل الناس أعذرهم للناس؛ «خردمندترین مردم عذرپذیرترین آنها از مردم است» (۱۹) (میزان‌الحکمه، الاعتذار).
		شجاعت	«لا أشبح من أيب؛ «شجاع‌تر از خردمند وجود ندارد» (۱۹) (میزان‌الحکمه: شجاعت).
محتوای جلسه دوم	بررسی اهمیت و جایگاه شناخت خودمان در زندگی، بررسی نیت‌هایمان از فرزنددار شدن، بیان مفهوم شجاعت و تأثیرپذیرفتن اشتباه‌ها در رشد انسانی. تکلیف: معرفی خودشان، شخصیتشان و بیان خواسته‌های ذهنی‌شان بر روی کاغذ	اهل اندیشه و تفکر	«فأتموا الله عباد الله؛ تقيته ذوي لبي؛ شغل التمرق قلبه؛ «پس، ای بندگان خدا، از خدا پروا کنید، همچون پروای خردمندی که اندیشیدن دل او را مشغول ساخته است» (۱۹) (میزان‌الحکمه: الهوی).
		زیرکی و تیزی	«العز جاسوس القلب وتريد العقل؛ «چشم جاسوس دل و قاصد خرد است» (۱۹) (میزان‌الحکمه: النظر).
جلسه سوم	اندیشه و تفکر	عاقبت‌اندیشی و تدبیر	«أدل شيء على غزارة العقل حسن التدبير؛ «راهبرترین چیز بر فراوانی عقل و خرد انسان، تدبیر نیک او است» (۲۰) (غرالحکم و دررالکلم: ۲۷۰۷).
		فهمیدن و کسب دانش	«همة السلفاء التواضع، وهمة العلماء الدرابة؛ «همت نابخردان نقل کردن است و همت دانایان فهمیدن» (۱۹) (میزان‌الحکمه: باب الحدیث).

جلسات	عنوان جلسه	اهداف (مؤلفه‌های شناسایی شده)	حدیث نمونه
		مشاوره با خردمندان	«حَقَّ عَلَى الْعَاقِلِ أَنْ يَضِيفَ إِلَى رَأْيِهِ رَأْيَ الْعَقَلَاءِ وَيَضْمَنَ أَلْمَ عِلْمَهُ عِلْمَ الْحُكَمَاءِ»؛ «بر شخص عاقل و خردمند لازم است که بیفزاید به رأی و اندیشه خود، رأی عاقلان و خردمندان را و ضمیمه کند به علم و دانش خود دانش فرزانگان و حکیمان را» (۲۰) (غزیرالحکم و دررالکلم: ۴۶۰۶).
محتوای جلسه سوم	بررسی جایگاه اندیشه و تفکر در زندگی، بیان تفاوت زیرکی و داشتن نگاه تیزبینانه با حيله‌گری و نقشه‌چینی و بیان خاطرات و تجربه‌های اعضا در این زمینه، تفاوت فهمیدن و دانستن، تأثیر مشورت با خردمندان بر اندیشه عاقبت‌اندیشی و تدبیر در انسان. تکلیف: با ۱۰ نفر درباره موضوع این جلسه صحبت و برداششان را در جلسه بعد اعلام کنند.	تقدم خودسازی بر دگرسازی و عیب خود را دیدن نه دیگران	«أَعْقَلُ النَّاسِ مَنْ كَانَ بَعِيْهِ بَصِيْرًا، وَعَنْ عَيْبِ غَيْرِهِ ضَرِيْرًا»؛ «خردمندترین مردم کسی است که ببینای عیب خود باشد و کور عیب دیگران» (۱۹) (میزان‌الحکمه: العیب).
	لزوم هماهنگی علم و عمل و سخن در آنچه بدان علم داری	مراقبت از زبان، توجه به گفتار خود، ضرورت کم‌گویی، هر آنچه را می‌داند نمی‌گوید و بداهه‌گویی	«العقل ان تقول ما تعرف و تعمل بما تنطق به»؛ «عقل و خرد آن است که بگویی آنچه را می‌شناسی و عمل کنی بدانچه می‌گویی» (۲۰) (غزیرالحکم و دررالکلم: ۸۳۷۶).
جلسه چهارم	تربیت خود	بهره‌گیری از تجارب و تجربه اندر زدهنده است.	«لِسَانُ الْعَاقِلِ وَرَاءَ قَلْبِهِ، وَقَلْبُ الْأَخْمِيِّ وَرَاءَ لِسَانِهِ»؛ «زبان خردمند در پس دل اوست و دل احمق در پس زبان او» (۱۹) (میزان‌الحکمه: اللسان).
	آنچه برای خود می‌پسندی برای دیگران بیسند.	توجه به تغییرات و شرایط زمانه و نگاه هوشمندانه به واقعیت‌ها	«العقلُ حِفْظُ الشَّحَابِ وَخَيْرٌ مَا حَرَبَتْ مَا وَعَظَكَ»؛ «خرد نگه‌داشتن تجربه‌ها است و بهترین تجربه‌ها آن تجربه‌ای است که تو را اندرز دهد» (۱۹) (میزان‌الحکمه: العقل).
محتوای جلسه چهارم	گام ابتدایی پیش از تربیت فرزند، تربیت خود است و قبل از آنکه به‌دنبال یافتن عیب دیگران باشیم عیب خود را دیدن می‌باشد. آنچه فرزندان از ما می‌آموزند دانسته‌هایمان نیست بلکه عمل و احساس ما است. تعریف تجربه و شرایط بهره‌گیری از تجارب در تربیت فرزندان توجه به تغییرات و شرایط فرزندان و در نظر گرفتن واقعیت‌های جامعه اهمیت دارد. تکلیف: بررسی عیوب خود و ارائه راه پیشنهادی برای برطرف کردن آن.	اصل آزادی و اختیار	«فَأَخْبِبْ لِقَوْلِكَ مَا تُحِبُّ لِنَفْسِكَ وَ أَكْثِرْ لَهُ مَا تَكْرَهُ لَهَا»؛ «برای دیگران دوست بدار آنچه برای خود دوست می‌داری و برای دیگران مخواه آنچه برای خود نمی‌خواهی» (۲۱) (نهج‌البلاغه: نامه ۳۱).
	زمانی غیر از زمان شما آفریده شده‌اند» (۲۲).	زحمت آزمون آن را کشیده‌اند» (۲۱) (نهج‌البلاغه: نامه ۳۱).	«وَالَّذِينَ مِنْهَا عَلَى أَيْدِي سَعْيٍ: عَلَى تَصْيِرَةِ الْفِطْرَةِ وَ تَأْوِيلِ الْحِكْمَةِ وَ مَوْعِظَةِ الْبَرِيَّةِ وَ سُنَّةِ الْأَنْبِيَاءِ؛ فَمَنْ تَبَسَّرَ فِي الْفِطْرَةِ تَبَسَّرَ لَهُ الْحِكْمَةُ»؛ «یقین نیز بر چهار پایه استوار است: بینش زیرکانه، دریافت حکیمانانه و واقعیت‌ها، پندگرفتن از حوادث روزگار و پیمودن راه درست پیشینیان. پس آن کس که هوشمندانه به واقعیت‌ها نگرست، حکمت را آشکارا ببیند» (۲۱) (نهج‌البلاغه: نامه ۳۱).
محتوای جلسه پنجم	والدگری و تربیت فرزند	بازی با کودکان	«لَا تَقْرَبُوا أَوْلَادَكُمْ عَلَى آدَابِكُمْ، فَإِنَّهُمْ يَخْلُقُونَ لِيَمَانٍ غَيْرَ زِمَانِكُمْ»؛ «آداب و رسوم خود را به فرزندانانتان تحمیل نکنید، زیرا آنان برای زمانی غیر از زمان شما آفریده شده‌اند» (۲۲).
	تأثیر محیط و جامعه بر تربیت. تکلیف: بازی با فرزندان به‌صورت خلاقانه	ادب؛ روش تشویق و تنبیه	«فَبَادِرْتُكَ بِالْأَدَبِ قَبْلَ أَنْ يَتَسَوَّاهُ قَلْبُكَ وَ يَسْتَعْلِفَ لِيُكَّ بِسَتْغِيلٍ يَجِدُ رَأْيَكَ مِنَ الْأَمْرِ مَا قَدْ كَمَّكَ أَهْلُ الشَّحَابِ غِيْبَةً»؛ «در تربیت تو شتاب کردم، پیش از آنکه دل تو سخت شود و عقل تو به چیز دیگری مشغول گردد، تا به استقبال کارهایی بروی که صاحبان تجربه زحمت آزمون آن را کشیده‌اند» (۲۱) (نهج‌البلاغه: نامه ۳۱).
محتوای جلسه پنجم	تلاش و دوری از سستی	آگاهی فرزندان از شرایط جامعه	«الادب في الانسان كشمرة اصلها العقل»؛ «ادب در انسان همچون درختی است که ریشه‌اش عقل و خرد است» (۲۰) (غزیرالحکم و دررالکلم).
	تلاش و دوری از سستی	بهره‌گیری از فرصت‌ها و دوری از شتاب و عجله	«أَشْفَقْتُ أَنْ يَلْتَمِسَ عَلَيْكَ مَا اخْتَلَفَ النَّاسُ فِيهِ مِنْ أَهْوَائِهِمْ وَ آرَائِهِمْ مِمَّا الَّذِي لَيْسَ عَلَيْهِمْ فَكَانَ إِحْكَامٌ ذَلِكَ عَلَى مَا كَرِهْتَ مِنْ تَنْبِيهِكَ لَهُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ إِسْلَامِكَ إِلَيَّ أَمْرٌ لَا أَمْرٌ عَلَيْكَ [فيهِ] يَهْ أُمَّلُكَ»؛ «از آن ترسیدم که مبدا رأی و هوایی که مردم را دچار اختلاف کرد و کار را بر آنان شبهه‌ناک ساخت، به تو نیز هجوم آورد، گرچه آگاه کردن تو را نسبت به این امر خوش نداشتم، اما آگاه شدن و استوار ماندن تو را ترجیح دادم تا تسلیم هلاکت‌های اجتماعی نگردی» (۲۱) (نهج‌البلاغه: نامه ۳۱).
محتوای جلسه ششم	والدگری و تلاش	عبرت‌آموزی، اندیشیدن در کردار و رفتار گذشتگان و پندگیری از گذشته	«الادب في الانسان كشمرة اصلها العقل»؛ «ادب در انسان همچون درختی است که ریشه‌اش عقل و خرد است» (۲۰) (غزیرالحکم و دررالکلم: ۱۰۵۶۵).
	تلاش و دوری از سستی	دوری از انتظار نیکی و توقع تشکر	«أَحَقُّ النَّاسِ مَنْ يَمُنُّ بِالرِّبِّ وَيَطْلُبُ الشُّكْرَ، وَيَعْمَلُ الشَّرَّ وَيَتَوَقَّعُ ثَوَابَ الْخَيْرِ»؛ «بسی خردترین مردمان آن است که خوبی نمی‌کند و انتظار تشکر دارد و بدی می‌کند و توقع پاداش نیک دارد» (۱۹) (میزان‌الحکمه، باب‌الحق).
محتوای جلسه ششم	بررسی تکلیف جلسه قبل و اهمیت تلاش و تأثیرات آن در همه ابعاد زندگی اعم از تربیت فرزند. تکلیف: چند عادت خود را بنویسیم و جایگزین آن رفتارهای خلاقانه بگذاریم.	دوری از شرایط شر	«بَادِرِ الْفُرْصَةَ قَبْلَ أَنْ تَكُونَ عُقْبَةً»؛ «فرصت را پیش از آنکه از دست برود و مایه اندوه گردد غنیمت بشمار» (۲۱) (نهج‌البلاغه، نامه ۳۱).
	دوری از خودپسندی، مدح و تمجید، مزاج، تکبر، خودرایی، کینه‌ورزی، آمال، خیالات و دنیاپرستی	برهیز از طمع، مستی ثروت، قدرت و دانش	«الْمَاضِيْنَ تَبَصَّرْ وَ مَعْتَبِرٌ إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ، أَوْ لَمْ تَرَوْا إِلَى الْمَاضِيْنَ يَنْكُرْ لَآ يَرْجِعُونَ وَ إِلَى الْخَلْفِ الْبَاقِيْنَ لَا يَتَّقُونَ»؛ «اگر خردمندید آیا در زندگانی پدرانانتان آگاهی و عبرت‌آموزی نیست؟ مگر نمی‌بینید که گذشتگان شما باز نمی‌گردند و فرزندان شما باقی نمی‌مانند؟» (۲۱) (نهج‌البلاغه، خطبه ۹۹).
محتوای جلسه هفتم	والدگری و دوری از شر	دوری از خودپسندی، مدح و تمجید، مزاج، تکبر، خودرایی، کینه‌ورزی، آمال، خیالات و دنیاپرستی	«لَوْ لَمْ يَنْصِفُوا مِنْ ثَلَاثَةِ أَمْثَلٍ: الْعَاقِلُ مِنَ الْأَخْمِيِّ، وَالتَّوَّابُ مِنَ الْفَاجِرِ، وَالكَرِيمُ مِنَ الْبَغِيِّ»؛ «سه گروهند که هرگز از سه گروه داد خود را نمی‌ستانند: خردمند از نابکار، نیکوکار از نابکار و بزرگوار از فرومایه» (۱۹) (میزان‌الحکمه، الاصف).
	دوری از خودپسندی، مدح و تمجید، مزاج، تکبر، خودرایی، کینه‌ورزی، آمال، خیالات و دنیاپرستی	برهیز از طمع، مستی ثروت، قدرت و دانش	«الإعجابُ ضدُّ الصَّوابِ، وَآفةُ الألبابِ»؛ «خودپسندی، دشمن درست‌اندیشی و آفت خردها است» (۱۹) (میزان‌الحکمه، العجب).
	دوری از محرمات	برهیز از طمع، مستی ثروت، قدرت و دانش	«أَكْثَرُ مَصَارِعِ الْعُقُولِ تَحْتَ بُرُوقِ الْمَطَامِعِ»؛ «بیشترین لغزشگاه‌های خردها، زیر درخشش طمع‌ها است» (۱۹) (میزان‌الحکمه، الطمع).
	دوری از محرمات	دوری از محرمات	«لَوْ لَمْ يَنْهَ اللَّهُ سَبْحَانَ عَنْ عَمَارِهِ، لَوْجِبَ أَنْ يَجْنِبَهَا الْعَاقِلُ»؛ «اگر (فرضاً) خدای سبحان از کارهای حرام نهی نمی‌فرمود (باز هم) بر

جلسات	عنوان جلسه	اهداف (مؤلفه‌های شناسایی شده)	حدیث نمونه
			شخص عاقل و خردمند لازم بود از آنها اجتناب ورزد» (۲۰) (غیرالحکم و دررالکلم، ۱۴۴۷).
		کنترل غریزه جنسی و دوری از هوا و هوس و لهو و لعب و شهوت	«ذَهَابُ الْعَقْلِ بَيْنَ الْهَوَى وَالشَّهْوَةِ»؛ «بر اثر هوس و شهوت خرد از بین می‌رود» (۱۹) (میزان‌الحکمه، عقل).
محتوای جلسه هفتم		بررسی تکلیف جلسه قبل، ابتدا به تعریف خیر و شر پرداخته شد، نظرات افراد درباره داشتن هر کدام از رذائل (تکبر، کینه‌ورزی و...) پرسیده شد و با دوری از رذایل به ذهنی آرام‌تر و شادی و نشاط بهتر می‌توان دست یافت. تکلیف: به رفت و آمدهای خود و ارتباطات اجتماعی در این هفته دقت نمایید و تأثیرات بعد از آن را یادداشت کنید.	«إِذَا بَنَى الْمَلِكُ عَلَى قَوَاعِدِ الْعَدْلِ وَدَعَمَ بِدَعَائِمِ الْعَقْلِ، نَفَسَتْ اللَّهُ مُوَالِيَهُ وَخَذَلَ مُعَادِيَهُ» (۱۹) (میزان‌الحکمه، الملک).
		عدالت؛ هر چیزی را سر جای خود به کاربردن	«هرگاه حکومت بر پایه‌های دادگری بنا شود و با ستون‌های خرد برپا گردد، خداوند دوستانان آن را یاری رساند و دشمنانش را تنها و بی‌یاور گذارد».
		اعتدال و میانه‌روی	«إِنَّ أَرْذَلَ قَطِيعَةٍ أُجِيكُ فَاسْتَبِقِي لَهُ مِنْ تَسْبِكِ بَقِيَّةِ بَيْتِهِ إِذْهَا إِنَّ بَدَأَ لَهُ ذَلِكَ يَوْمًا مَا»؛ «اگر خواستی از برادرت جدا شوی جایی برای او باقی گذار که اگر روزی خواست برگردد دستاویز برگشت داشته باشد» (۲۱) (نهج‌البلاغه، نامه ۳۱).
والدگری و گرایش و پرورش خیر		رازداری، حیا، امانت‌داری، بخشندگی و حسن ظن	«صَدْرُ الْعَاقِلِ صُدُوقٌ سِرٌّ»؛ «سینه خردمند صدوق راز او است» (۱۹) (میزان‌الحکمه، باب السر).
جلسه هشتم		رزق حلال	«كُنْ بِلِرْمَةٍ عَقْلًا أَوْ بِجَمَلٍ فِي مَطَالِبِهِ»؛ «برای عقل و خرد انسان کافی است که در خواسته‌های خود میانه‌رو باشد» (۲۰) (غیرالحکم و دررالکلم، ۵۴۷۹).
		قناعت، دوری از ولخرجی و ترک اسراف	«غَنَى الْعَاقِلِ بِحِكْمَتِهِ وَ عَزَّةَ بَقَاعَتِهِ»؛ «توانگری عاقل و خردمند به حکمت او است و عزت و ارجمندی‌اش به قناعت است» (۲۱) (نهج‌البلاغه، نامه ۳۱).
		امر به معروف و نهی از منکر	«وَأَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ نَكْرٌ مِنَ الْهَلِكِ وَ أَنْكَرُ الْمُتَكَبِّرِ يَدِيكَ وَ لِسَانِكَ وَ تَأْيِئٌ مَن قَوْلُهُ يُهْدِيكَ»؛ «به نیکوکاری امر کن تا خود در زمرة نیکوکاران در آیی. از کارهای زشت نهی بنمای به دست و زبان و آن را که مرتکب منکر می‌شود، بکوش تا از ارتکاب آن دور داری» (۲۱) (نهج‌البلاغه، نامه ۳۱).
محتوای جلسه هشتم		بررسی ارائه تکلیف جلسه قبل، از افراد درباره مفهوم عدالت سؤال شد سپس مفهوم اعتدال نیز به همین صورت کار شد. در ادامه سعی شد افراد با صفاتی مانند رازداری، حیا، امانت‌داری و بخشندگی آشنا شوند و توجه به رزق حلال نیز در فعالیت و کوشش خود برای زندگی داشته باشند. تکلیف: درباره مفهوم اعتدال و عدالت تحقیق کنید.	«الْحِلْمُ تَمَامُ الْعَقْلِ»؛ «بردباری کمال خرد است» (۱۹) (میزان‌الحکمه، باب الحلم).
		مجاهد و صبر در راه حق	«فَرَمَةُ الْعَقْلِ الْإِسْتِقَامَةُ»؛ «همیوه خرد استقامت (و پایداری در راه خدا) است» (۱۹) (میزان‌الحکمه، باب الحلم).
جلسه نهم		کنترل خشم، دوری از جدال و دوری از عصبانیت و اقدام عجولانه	«أَمَلِكْ حِمَّةَ نَفْسِكَ وَ سَوْرَةَ غَضَبِكَ وَ سَطْوَةَ يَدِكَ وَ غَرَبَ لِسَانِكَ وَ احْتِرْسْ فِي ذَلِكَ كَلِمَةً بِتَأْخِيرِ الْبَادِرَةِ وَ كَفَّ السَّطْوَةَ حَتَّى يَسْكُنَ غَضَبُكَ وَ يُوْبُ الْبِكِ عَقْلُكَ»؛ «در اختیار خود گیر غیرت‌کردن و تندی خشم و حمله دست و تیزی زبان خویشتن را و در همه اینها با تأخیر انداختن اقدام عملی و نگه‌داشتن خود از به‌کار بردن قدرت، خویشتن‌داری کن تا خشم فرو نشیند و عقل و خردت به جای خود بازگردد» (۲۰) (غیرالحکم و دررالکلم، ۹۷۳۹).
محتوای جلسه نهم		بررسی تکلیف جلسه قبل، بررسی عملکرد افراد در شرایط سخت و بحرانی زندگی و تبیین تفاوت بین صبر و تحمل کردن و توجه به تأثیرات صبر بر نرم‌خویی. تکلیف: پرسش از ۱۰ نفر درباره چگونگی داشتن صبر	«فَرَمَةُ الْعَقْلِ مَدَارَةُ النَّاسِ»؛ «همیوه عقل و خرد مدارا کردن با مردم است» (۲۰) (غیرالحکم و دررالکلم، ۲۷۳۹).
		تأثیر همنشینی خانواده‌ها بر تربیت	«ثُمَّ أَلْمَقُ بِذَوِي الْمُرُوءَاتِ وَالْإِحْسَابِ، وَأَهْلِ الْبُيُوتَاتِ الصَّالِحَةِ، وَالسَّوَابِقِ الْحَمِيَّةِ»؛ «روابط خود را با افراد باشخصیت و اصیل و خانواده‌های صالح و خوش سابقه، برقرار ساز» (۲۱) (نهج‌البلاغه، نامه ۵۳).
		توجه به خانواده خود	«لَا يَكُنْ اِهْلَكَ وَ ذُو وَدَكَ أَشَقَى النَّاسِ بَكَ»؛ «تنباید خانواده و دوستان تو بدبخت‌ترین مردم در رابطه با تو باشند» (۲۰) (غیرالحکم و دررالکلم، ۷۵۲).
		تأثیر جامعه و محیط در تربیت	«وَ اسْكُنِ الْأَمْصَارَ الْعَظَمَاءَ فَإِنَّهَا جَمَاعُ الْمُسْلِمِينَ، وَ احْذَرْ مَنَازِلَ الْعُقَلَاءِ وَ الْجَفَاءِ وَ قَلَّةَ الْأَعْوَانِ عَلَى طَاعَةِ اللَّهِ»؛ «در شهرهای بزرگ سکونت کن زیرا مرکز اجتماع مسلمانان است و از جاهایی که مردم آن از یاد خدا غافلند و به یکدیگر ستم روا می‌دارند و بر اطاعت از خدا به یکدیگر کمک نمی‌کنند، بپرهیز» (۲۱) (نهج‌البلاغه، نامه ۶۹).
والدگری و همنشینی		دوستی بر مبنای اندیشه و عقاید	«وَ رُبُّ بَعِيدٍ أَقْرَبُ مِنْ قَرِيبٍ وَ قَرِيبٌ أَبْعَدُ مِنْ بَعِيدٍ»؛ «چه بسا بیگانه‌ای که خویشتندارتر از خویشتان است و چه بسا خویشتندی که از بیگانه، بیگانه‌تر است» (۲۱) (نهج‌البلاغه، نامه ۳۱).
		دوری از جاهل و ریاکار و پرهیز از دوستی با بخیل، بدکار و دروغگو	«يَا بَنِي إِثْرِكَ وَ مُصَادَقَةَ الْأَخْمَقِ، فَإِنَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَنْفَعَكَ فَيُضِرُّكَ؛ وَ إِثْرَكَ وَ مُصَادَقَةَ الْبَخِيلِ، فَإِنَّهُ يَتَعَدَّى عَنْكَ أَوْجُحَ مَا تَكُونُ لِيَدِيهِ؛ وَ إِثْرَكَ وَ مُصَادَقَةَ الْفَاجِرِ، فَإِنَّهُ يَبْعَثُ بِالتَّافِهِ؛ وَ إِثْرَكَ وَ مُصَادَقَةَ الْكَذَّابِ، فَإِنَّهُ كَالسَّرَابِ يَقْرَبُ عَلَيْكَ الْبُعِيدَ وَ يَبْعُدُ عَلَيْكَ الْقَرِيبَ»؛ «پسرم از دوستی با احمق بپرهیز، زیرا می‌خواهد به تو نفعی رساند اما دچار زیان می‌کند. از دوستی با بخیل بپرهیز، زیرا آنچه را که سخت به آن نیاز داری از تو دریغ می‌دارد. از دوستی با بدکار بپرهیز که با اندک‌بهایی تو را می‌فروشد و از دوستی با دروغگو بپرهیز که او به سراب ماند؛ دور را به تو نزدیک و نزدیک را دور می‌نمایاند» (۲۱) (حکمت ۳۸).
محتوای جلسه دهم		بررسی تکلیف جلسه قبل، صحبت درباره تأثیر همنشینی خانواده‌ها بر تربیت فرزندان و بیان ملاک‌های انتخاب دوست برای خود و فرزندان. تکلیف: بررسی مکتوب اندیشه‌های خیر و شر خود و تأثیر آن در انتخاب دوستی و همنشینی.	«حَسْبُ الْمَرْءِ ... مِنْ عَقْلِهِ إِصْطِفَاءُ مَنْ نَعِيَهِ ... وَمِنْ إِصْطِفَائِهِ قَبُولُهُ الْحَقَّ إِذَا بَانَ لَهُ»؛ «در خردمندی انسان همین بس که از خود دادخواهی کند و انصاف به خرج دهد... و در انصاف‌داری او همین بس که هرگاه حقیقت برایش روشن شد آن را بپذیرد» (۱۹) (میزان‌الحکمه، الإنصاف).
جلسه یازدهم		تلازم عقل و ایمان	«ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَمُلَتْ إِيمَانُهُ: الْعَقْلُ، وَالْحِلْمُ، وَالْعِلْمُ»؛ «سه چیز است که هر کس داشته باشد ایمانش کامل است: خرد، بردباری و دانش» (۱۹) (میزان‌الحکمه، الإیمان).
		توجه به نشانه‌ها و آفریده‌های خداوند	«فَطَهَّرَ الْبِدَائِعَ الَّتِي أَخَذَتْهَا آثَارُ صَنْعِهِ وَ أَعْلَامَ حِكْمَتِهِ فَصَارَ كُلُّ مَا خَلَقَ حُجَّةً لَهُ وَ ذَلِيلًا عَلَيْهِ»؛ «در آنچه آفریده آثار صنع و نشانه‌های حکمت او پدیدار است، که هر یک از پدیده‌ها حجت و برهانی بر وجود او می‌باشند» (۲۱) (نهج‌البلاغه، خطبه ۹۱).
		مرگ‌آگاهی و آخرت‌اندیشی	«مَنْ عَمَرَ دَارَ أَقَامَتِهِ فَهُوَ الْعَاقِلُ»؛ «کسی که سرای پایدار خود را آباد کند به راستی خردمند و عاقل است» (۲۰) (غیرالحکم و دررالکلم، ۱۴۴۷).

جلسات	عنوان جلسه	اهداف (مؤلفه‌های شناسایی شده)	حدیث نمونه
محتوای جلسه یازدهم	بررسی تکلیف جلسه قبل، صحبت درباره مفهوم حق‌پذیری، حقیقت‌ها و واقعیت‌ها، شناخت نشانه‌های خداوند، توجه به مرگ و آخرت و توبه و داشتن شریعی نو. تکلیف: سنجش لحاظ کردن حق در کارهای روزمره		دررالکلم، (۱۴۳).
	تقوا	«إِنِّي أَوْصِيكَ بِتَقْوَى اللَّهِ أَيْ بِنَيْ وَ تَرُومِ أَمْرِهِ»؛ «بسرمانا تو را به تقوا در پیش خدا سفارش می‌کنم که پیوسته در فرمان او باشی» (۲۱) (نهج‌البلاغه، نامه ۳۱).	
	نیت و اخلاص عمل	«فِي إِخْلَاصِ الْأَعْمَالِ تَنَافُسُ أُولَى النَّهْيِ وَالْأَبْيَابِ»؛ «رقابت خردمندان در اخلاص عمل‌هاست» (۲۰) (غورالحکم و دررالکلم، ۲۴۶۲).	
جلسه دوازدهم	والدگری و اصلاح رابطه خود با خدا	«وَأَوْفَى سَبَبٍ أَخَذَتْ بِهِ سَبَبٌ بَيْنَكَ وَ بَيْنَ اللَّهِ مُبْخَاةً»؛ «استوارترین رشته پیوند، رشته پیوند بین تو و خدا است» (۲۱) (نهج‌البلاغه، نامه ۳۱).	
	عبادت، رابطه با خدا، اطاعت از خداوند	«لَاخِرُ السَّائِلِ وَأَخْلَزُ لِعَطَاءِ الْأَمَلِ، وَ رَبُّمَا سَأَلْتَ الشَّيْءَ فَلَا [تُعْطَاهُ] تُؤْتَاهُ وَ أَوْتَيْتَ خَيْرًا مِنْهُ عَاجِلًا أَوْ آجَلًا أَوْ صِرَفَ عُنْكَ لِمَا هُوَ خَيْرٌ لَكَ»؛ «چه بسا چیزی را خواستهای و تو را نداده‌اند، ولی بهتر از آن را در این جهان یا در آن جهان به تو دهند؛ یا صلاح تو در آن بوده که آن را از تو دریغ دارند» (۲۱) (نهج‌البلاغه، نامه ۳۱).	
	حکمت و صلاح بنده	«وَفَتِّحْ لَكَ بَابَ الْمَنَابِ، وَبَابَ الْإِسْتِغَابِ»؛ «در توبه و بازگشت و عذرخواهی را (همیشه) به رویت باز نگه داشته است» (۲۱) (نهج‌البلاغه، نامه ۳۱).	
محتوای جلسه دوازدهم	توبه، سعی و شریعی نو و اصلاح خود		
	بررسی تکلیف جلسه قبل، جایگاه و اهمیت تقوا، توجه به اهمیت خلوص نیت در عبادات و توجه به حکمت خداوند. تکلیف: جست‌وجوی مفاهیم یادشده در این جلسه در آیات قرآن و نهج‌البلاغه.		

یافته‌ها

مربوط به سن کودک ۵ سال به تعداد ۱۳ نفر (۴۳/۳ درصد)، سن والد ۳۰-۳۴ سال به تعداد ۱۲ نفر (۴۰ درصد)، شغل خانه‌دار به تعداد ۱۸ نفر (۶۰ درصد) و همچنین تحصیلات لیسانس به تعداد ۱۴ نفر (۴۶/۷ درصد) بود (جدول شماره ۲).

نتایج حاصل از ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نشان می‌دهد که از بین پاسخگویان آزمون در گروه نمونه بیشترین فراوانی و درصد

جدول ۲) اطلاعات جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان

تحصیلات	اشتغال	سن والد	سن کودک
دیپلم لیسانس ارشد	کمتر از دیپلم	۳۹-۳۵	۲۹-۲۵
۶	۱۴	۱۱	۱۰
۲۰	۴۶/۷	۳۶/۷	۳۳/۳

خرد در پیش‌آزمون ۱۱۱/۰۸ و در پس‌آزمون ۱۲۸/۱۵ بوده است که نشان می‌دهد میانگین نمرات پس‌آزمون نسبت به پیش‌آزمون افزایش داشته است.

جدول شماره ۳ شاخص‌های توصیفی متغیر خرد و مؤلفه‌های آن را قبل و بعد از برنامه والدگری خردمندان بر اساس آموزه‌های امام علی (ع) نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود، میانگین نمره‌های گروه آزمایش در متغیر

جدول ۳) میانگین و انحراف استاندارد نمره‌های خرد و مؤلفه‌های آن، قبل و بعد از برنامه والدگری خردمندان بر اساس آموزه‌های امام علی (ع)

متغیر	گروه کنترل		گروه آزمایش	
	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد
پیش‌آزمون	شناختی	۳۹/۵۳	۷/۱۵	۷/۴۶
	تأملی	۳۳/۱۳	۳/۴	۵/۳۵
	عاطفی	۳۹/۳۳	۶/۲۸	۶/۷۹
پس‌آزمون	خرد	۱۱۲/۴	۱۲/۲۴	۱۲/۷۴
	شناختی	۴۰/۴۷	۶/۳۷	۴/۳۳
	تأملی	۳۴/۰	۳/۹۶	۴/۹
	عاطفی	۳۷/۹۳	۴/۶۵	۸/۲۲
خرد	۱۱۲/۰	۹/۹	۱۲۸/۱۵	۸/۰۱

می‌دهد میانگین نمرات پس‌آزمون نسبت به پیش‌آزمون افزایش داشته است.

همان‌طور که در جدول شماره ۴ مشاهده می‌شود، میانگین نمره‌های گروه آزمایش در متغیر خلاقیت در پیش‌آزمون ۷۱/۷۳ و در پس‌آزمون ۸۹/۲۶ بوده است که نشان

جدول ۴) میانگین و انحراف استاندارد متغیر خلاقیت و مؤلفه‌های آن، قبل و بعد از برنامه والدگری خردمندان بر اساس آموزه‌های امام علی (ع)

زمان اندازه‌گیری	متغیر	گروه کنترل		گروه آزمایش	
		میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد
پیش‌آزمون	ابتکار	۱۵/۸۶	۶/۶۱	۱۷/۶۶	۶/۴۶
	بسط	۲۳/۶	۹/۲۴	۲۴/۷۳	۱۱/۲
	سیالی	۱۶/۴	۵/۳	۱۸/۰۶	۴/۹۳
	انعطاف‌پذیری	۱۰/۱۳	۴/۴۷	۱۱/۲۶	۵/۱۸
	خلاقیت	۶۶/۶	۲۲/۸۴	۷۱/۷۳	۲۴/۱۱
پس‌آزمون	ابتکار	۱۵/۹۶	۵/۲۸	۱۹/۰	۴/۸۸
	بسط	۲۴/۰	۸/۹۲	۳۴/۰	۱۰/۴۸
	سیالی	۱۷/۰۶	۳/۸۴	۲۱/۶	۴/۲۳
	انعطاف‌پذیری	۱۱/۴	۴/۱۵	۱۴/۶۶	۳/۹۹
	خلاقیت	۶۸/۶۲	۲۱/۵۹	۸۹/۲۶	۲۰/۴

صفر برای تساوی واریانس‌ها $P > 0.05$ تأیید می‌شود. با توجه به نتایج آزمون ام‌باکس ($F = 2.65$ و $P = 0.3$) و با توجه به اینکه $P > 0.05$ بود، در نتیجه فرضیه یکسان بودن کوواریانس گروه‌ها در مقدار 0.05 تأیید می‌شود.

نتایج آزمون معناداری تحلیل کوواریانس چندمتغیری از جمله اثر پیلایی ($F = 33.42$ و $P = 0.001$) و لامبدای ویلکز ($F = 33.42$ و $P = 0.001$) نشان‌دهنده این است که گروه‌های آزمایش و کنترل در متغیر وابسته با یکدیگر تفاوت داشتند و می‌توان از تحلیل کوواریانس (مانکوا) برای مقایسه گروه‌ها استفاده کرد که نتایج آن در جدول شماره ۵ آمده است. همان‌گونه که مشاهده می‌شود، در نسبت F تحلیل کوواریانس با مهار پیش‌آزمون در بین شرکت‌کنندگان گروه آزمایش و کنترل در متغیر خرد ($F = 22.021$ و $P \leq 0.001$) تفاوت معناداری وجود داشت. با توجه به مجذور اتا می‌توان گفت مقدار این اندازه اثر در متغیر خردمندی والدین ۴۵ درصد بوده است. همچنین در نسبت F تحلیل کوواریانس با مهار پیش‌آزمون در بین شرکت‌کنندگان گروه آزمایش و کنترل در متغیر خلاقیت ($F = 9.92$ و $P \leq 0.004$) تفاوت معناداری وجود داشت.

همان‌گونه که بیان شد در این پژوهش برای تحلیل استنباطی داده‌ها از تحلیل کوواریانس استفاده شد. بدین‌منظور ابتدا پیش‌فرض‌های مورد نیاز جهت کاربرد این آزمون پارامتریک بررسی شد. با بررسی پیش‌فرض طبیعی بودن توزیع نمرات پیش‌آزمون و پس‌آزمون در هر دو گروه تأیید می‌شود. با توجه به اینکه مقدار P متغیرها از 0.05 بیشتر بود، با ۹۵ درصد اطمینان می‌توان گفت توزیع جامعه طبیعی است. نتایج آزمون کولموگروف-اسمیرنوف در مقیاس خرد در مرحله پیش‌آزمون ($Z = 0.151$ و $P = 0.2$)، پس‌آزمون ($Z = 0.105$ و $P = 0.2$) و در مقیاس خلاقیت در مرحله پیش‌آزمون ($Z = 0.151$ و $P = 0.099$)، پس‌آزمون ($Z = 0.118$ و $P = 0.2$) نشان داد که تابع توزیع بهنجار است. یکی دیگر از مفروضه‌های تحلیل کوواریانس، همگنی واریانس است. در این پژوهش برای بررسی همگنی واریانس از آزمون لوین استفاده شده است. نتایج این آزمون برای متغیر خرد در مرحله پیش‌آزمون ($F = 0.02$ و $P = 0.889$)، پس‌آزمون ($F = 0.487$ و $P = 0.491$) و برای متغیر خلاقیت در مرحله پیش‌آزمون ($F = 0.15$ و $P = 0.904$)، پس‌آزمون ($F = 0.062$ و $P = 0.805$) است. بنابراین در آزمون لوین در تمام متغیرهای بررسی شده فرضیه یکسان بودن واریانس گروه‌ها پذیرفته می‌شود و مؤلفه‌ها واریانس برابر در گروه‌ها داشتند. در نتیجه با توجه به فرض

جدول ۵) نتایج تحلیل کوواریانس چندمتغیره در متن مانکوا روی متغیرهای خردمندی والدین، رابطه والد-کودک، خلاقیت و مشکلات درونی گروه‌های آزمایش و کنترل

متغیر	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	آماره F	P-value	مجزور اتا	توان
خردمندی والدین	۱۸۱۷/۳۰۸	۱	۱۸۱۷/۳۰۸	۲۲/۰۲۱	۰/۰۰۱	۰/۴۵	۰/۹۹
خلاقیت	۳۴۱۳/۳۳	۱	۳۴۱۳/۳۳	۹/۹۲	۰/۰۰۴	۰/۲۶	۰/۸۶

اثربخشی بسته والدگری خردمندان بر اساس آموزه‌های امام علی (ع) بر مؤلفه‌های شناختی، تأملی و عاطفی معنادار بوده است ($P < 0/05$)؛ با توجه به اینکه مقدار P از ۰/۰۵ کمتر است. با توجه به مجذور اتا می‌توان گفت مقدار این اندازه اثر در مؤلفه شناختی ۳۶ درصد، در مؤلفه تأملی ۱۳ درصد و در مؤلفه عاطفی ۱۵ درصد بوده است (جدول شماره ۶).

جدول ۶) نتایج تحلیل کوواریانس چندمتغیره در متن مانکوا روی مؤلفه‌های خردمندی والدین (شناختی، تأملی و عاطفی) گروه‌های آزمایش و کنترل

متغیر	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	آماره F	P-value	مجزور اتا	توان
شناختی	۴۵۳/۷۵	۱	۴۵۳/۷۵	۱۴/۸۴	۰/۰۰۱	۰/۳۶	۰/۹۶
تأملی	۷۹/۷۸	۱	۷۹/۷۸	۴/۰۷	۰/۰۴۵	۰/۱۳	۰/۴۹
عاطفی	۲۰۶/۹۵	۱	۲۰۶/۹۵	۴/۸۳	۰/۰۳۷	۰/۱۵	۰/۵۶

جدول شماره ۷ نشان می‌دهد که اثربخشی بسته والدگری خردمندان بر اساس آموزه‌های امام بر مؤلفه‌های بسط، سیالی و انعطاف‌پذیری معنادار بود ($P < 0/05$)؛ اما در مؤلفه ابتکار و انعطاف‌پذیری معنادار نبود ($P > 0/05$). با توجه به مجذور اتا می‌توان گفت مقدار این اندازه اثر در مؤلفه بسط ۲۲ درصد، در مؤلفه سیالی ۲۵ درصد و در مؤلفه انعطاف‌پذیری ۱۴ درصد بوده است.

جدول ۷) نتایج تحلیل کوواریانس چندمتغیره در متن مانکوا روی مؤلفه‌های خلاقیت (بسط، سیالی، ابتکار و انعطاف‌پذیری) گروه‌های آزمایش و کنترل

متغیر	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	آماره F	P-value	مجزور اتا	توان
ابتکار	۹۳/۶۳	۱	۹۳/۶۳	۳/۶۱	۰/۰۶۸	۰/۱۱	۰/۴۵
بسط	۷۵۰/۰	۱	۷۵۰/۰	۷/۹۱	۰/۰۰۹	۰/۲۲	۰/۷۷
سیالی	۱۵۴/۱۳	۱	۱۵۴/۱۳	۹/۴۱	۰/۰۰۵	۰/۲۵	۰/۸۴
انعطاف‌پذیری	۸۰/۰۳	۱	۸۰/۰۳	۴/۸۲	۰/۰۳۷	۰/۱۴	۰/۵۶

درصد بود. به‌طور خلاصه می‌توان گفت که آموزش این بسته موجب افزایش هر سه زیرمقیاس خرد (شناختی، تأملی و عاطفی) شده است. با توجه به اینکه تاکنون پژوهشی در این زمینه صورت نگرفته است نمی‌توان همسو یا ناهمسو بودن این پژوهش را با پژوهش‌های دیگر مقایسه کرد.

در تبیین نتایج حاصل می‌توان گفت با توجه به اینکه بسته والدگری خردمندان آموزش داده شده است، انتظار می‌رود خرد والدین افزایش یابد. در این بسته مؤلفه‌هایی از خرد بیان شد که تقریباً با مؤلفه‌هایی که متخصصان خرد بیان می‌کنند مانند دوراندیشی، همسو است و به همین علت افزایش یافت.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از پژوهش حاضر ارزیابی اثربخشی بسته والدگری خردمندان بر اساس آموزه‌های امام علی (ع) بر خردمندی والدین و خلاقیت کودکان دختر پیش‌دبستانی بود. یافته‌های به‌دست‌آمده از پژوهش حاضر مبین آن است که بین خردمندی والدین در دو گروه آزمایش و کنترل تفاوت معناداری وجود داشت و این نشان‌دهنده اثربخشی مداخله است. نتایج تحلیل کوواریانس چندمتغیره نشان می‌دهد که این آموزش بر افزایش مؤلفه‌های خرد مؤثر است. با توجه به مجذور اتا می‌توان گفت مقدار این اندازه اثر در مؤلفه شناختی ۳۶ درصد، در مؤلفه تأملی ۱۳ درصد و در مؤلفه عاطفی ۱۵

پذیرش اشتباه‌ها و حق‌پذیری در رشد و پرورش ما تأثیرگذار است.

از دیگر ویژگی‌های افراد خردمند که در این بسته می‌توان به آن اشاره کرد زیرکی، تیزبینی، عاقبت‌اندیشی، تدبیر، اهل اندیشه و تفکر و اهل مشورت با دیگران است. «فَاتَّقُوا اللَّهَ؛ عِبَادَ اللَّهِ؛ تَقِيَّةَ ذِي لُبٍّ؛ شَعَلَ التَّفَكُّرُ قَلْبَهُ» (۲۳)؛ «الْعَيْنُ جَاسُوسٌ الْقَلْبُ وَبُرَيْدُ الْعَقْلِ» (۲۴)؛ «ادَلَّ شَيْءٌ عَلَى غِزَاةٍ الْعَقْلُ حَسَنُ التَّدْبِيرِ» (۲۵)؛ «هَمَّةُ السُّفَهَاءِ الرَّوَابِيُّ وَهَمَّةُ الْعُلَمَاءِ الدَّرَائِيُّ» (۲۶)؛ «حَقَّ عَلَى الْعَاقِلِ أَنْ يَضِيفَ إِلَى رَأْيِهِ رَأْيَ الْعَقْلَاءِ وَ يَضَمَّ إِلَى عِلْمِهِ عِلْمَ الْحُكَمَاءِ» (۲۷).

محدودیت‌های پژوهش

از محدودیت‌های پژوهش حاضر می‌توان به نبود امکان افزایش تعداد جلسات برای دستیابی به نتایج مطلوب با حداقل ثبات خط پایه و ثبات خط درمان اشاره داشت. از دیگر محدودیت‌های این پژوهش یکسان بودن پژوهشگر و آموزشگر بود. از طرفی این پژوهش فاقد مطالعه اثر زمان و پیگیری بود. همچنین مداخله به کاررفته در این پژوهش دربرگیرنده آموزش والدین بود؛ مداخلاتی که بتواند زوج والد و فرزند را همراه با هم هدف قرار دهد احتمالاً می‌تواند به اثربخشی بهتری دست یابد.

پیشنهاد‌های پژوهش

پیشنهاد می‌شود تحقیقات آتی با تعداد نمونه بیشتری صورت گیرد؛ همچنین برای ارزیابی دقیق‌تر این بسته پژوهش‌های طولی انجام گیرد.

قدردانی

پژوهشگران از تمامی کسانی که در انجام پژوهش حاضر همکاری کرده‌اند صمیمانه تشکر و قدردانی می‌کنند.

ملاحظات اخلاقی

پژوهش حاضر برگرفته از پایان‌نامه مقطع کارشناسی ارشد مؤلف اول با کد ۱۵۰۲۰۷۰۱۹۶۲۰۴۰ است که در دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف‌آباد در تاریخ ۱۳۹۸/۶/۲۰ تصویب شده است.

نتایج پژوهش حاضر نشان داد بسته والدگری خردمندان بر اساس آموزه‌های امام علی (ع) بر خلاقیت (بسط، سیالی و انعطاف‌پذیری) معنادار است و این نشان‌دهنده اثربخشی مداخله است. با توجه به مجذور آتا می‌توان گفت مقدار این اندازه اثر در مؤلفه بسط ۲۲ درصد، در مؤلفه سیالی ۲۵ درصد و در مؤلفه انعطاف‌پذیری ۱۴ درصد بود. با این حال، بر روی مؤلفه ابتکار کودکان دختر پیش‌دبستانی معنادار نبود. شاید در نگاه اول انتظار می‌رود با افزایش خرد والدین همه مؤلفه‌های خلاقیت کودکان افزایش یابد؛ زیرا والدین نقش بسزایی در آموزش خلاقیت کودکان دارند، ولیکن در این پژوهش مشخص شد که درباره مؤلفه ابتکار چنین اتفاقی نیفتاده است. در تبیین این یافته می‌توان چنین استدلال کرد که با توجه به اینکه خلاقیت بیشتر با داده‌های بصری هوش سیال در ارتباط است و با در نظر گرفتن اینکه کارکرد این بسته اصلاح باورها و جهان‌بینی والدین است و از طریق اصلاح آنها سعی در بهبود و رشد زندگی فرد دارد، به نظر می‌رسد تأثیرگذاری این‌گونه بسته‌ها بیشتر در درازمدت باشد و انتظار نتیجه‌ای سریع آن هم در این مدت کم (دو ماه آموزش) و آن هم نه بر خلاقیت والدین بلکه بر خلاقیت کودکان (آموزش به صورت غیرمستقیم) شاید نتیجه‌ای دور از انتظاری هم نباشد. در تبیین دیگر می‌توان به این موضوع استناد نمود که ابتکار بیش از دیگر مؤلفه‌های خلاقیت تحت تأثیر دست‌ورزی و مهارت‌های حرکتی است و از این رو تأثیر آموزش‌هایی که عمدتاً مبنای نظری دارد کمتر می‌تواند مؤثر باشد.

مروری بر احادیث و فرمایش‌های امام علی (ع) گنجینه‌ای عظیم از معارف و تلویحاتی را آشکار می‌سازد که در هر یک آموزه‌ای عمیق نهفته شده است. برای نمونه ایشان در جایی می‌فرمایند: «أَعْمَلُ النَّاسِ أَعْدَرُهُمْ لِئَنَّا» «خردمندترین مردم کسانی هستند که پذیرای اشتباه‌های خود باشند» (۲۱). همچنین می‌فرمایند: «حَسْبُ الْمَرْءِ... مِنْ عَقْلِهِ إِِنْصَافُهُ مِنْ نَفْسِهِ... وَمِنْ إِِنْصَافِهِ قَبُولُهُ الْحَقَّ إِذَا بَانَ لَهُ»؛ «در خردمندی انسان همین بس که از خود دادخواهی کند و در انصاف‌داری او همین بس که هرگاه حقیقت برایش روشن شد آن را بپذیرد» (۲۲). حال حتی اگر نگاهی گذرا به روان‌شناسی امروز از روان‌کاوی گرفته تا روان‌شناسی انسان‌گرایانه داشته باشیم مطمئناً خواهیم فهمید چقدر همین دو نکته مهم یعنی

حامی مالی

بنابر اظهار مؤلفان مقاله، پژوهش حاضر حامی مالی نداشته و با هزینه شخصی مؤلفان صورت گرفته است.

تضاد منافع

مؤلفان مقاله هیچ‌گونه تضاد منافی درباره این پژوهش گزارش نکرده‌اند.

مشارکت مؤلفان

نگارش مقاله: مؤلف اول و استاد راهنمای پژوهش: مؤلف دوم.

References

- Soh K. Fostering student creativity through teacher behaviors. *Thinking skills and creativity*. 2017;23:58-66.
- Peng J, Chen Y, Xia Y, Ran Y. Workplace loneliness, leader-member exchange and creativity: The cross-level moderating role of leader compassion. *Personality and Individual Differences*. 2017;104:510-5.
- Matei CS. Critical thinking and creativity. *Euromentor Journal-Studies about education*. 2018;9(02):41-7.
- Jafarloo G, Sharifi N, Sharifi HP. Providing a model for predicting creativity based on resilience, self-efficacy, perfectionism, parental education, family backgrounds and close relatives' work with the mediator of progress motive in students. *Journal of Innovation and Creativity in the Humanities*. 2019;9(1):153-84. (Full Text in Persian)
- Yildirim A. Creativity in early childhood education program. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 2010;9:1561-5.
- Doron E. Fostering creativity in school aged children through perspective taking and visual media based short term intervention program. *Thinking skills and creativity*. 2017;23:150-60.
- Runco MA, Millar G, Acar S, Cramond B. Torrance tests of creative thinking as predictors of personal and public achievement: A fifty-year follow-up. *Creativity Research Journal*. 2010;22(4):361-8.
- Abraham A. Gender and creativity: An overview of psychological and neuroscientific literature. *Brain imaging and behavior*. 2016;10(2):609-18.
- Moghadam M, Ghamarani A, Ebadi A. Developing a wise parenting package based on the approaches of Imam Ali (as) and assessing its effectiveness on the wisdom of parents, parent-child relationship, creativity and symptoms preschool girl with internalized behavioral problems 2019. (Full Text in Persian)
- ReyShahri M. Mizanalhekmat. 2017. Qom: Computer Research Center for Humanities; 2017. (Full Text in Persian)
- Amadi M. Ghorar al-Hikam va Dorar al-Kalim. Translated by Rasouli Mahalati, H. 2 ed. Qom: Dar al-Ketab al-Islami; 2002. (Full Text in Persian)
- Dashti M. NahjolBalghe. 1 ed. Qom: Amir al-Mo'menin Research Institute; 2002. (Full Text in Persian)
- Ibn Abi Al-Hadid. Explanation of the Nahjolbalaghe. Qom: Library of Ayatollah Al-Marashi Al-Najafi; 1980. (Full Text in Persian)
- Qomi A. Safinatalbahar & Madinatalhekam. Tehran: Farahani; 1980. (Full Text in Persian)
- Glück J, König S, Naschenweng K, Redzanowski U, Dörner-Hörig L, Straßer I, et al. How to measure wisdom: Content, reliability, and validity of five measures. *Frontiers in psychology*. 2013;4:405.
- Grossmann I, Sahdra BK, Ciarrochi J. A heart and a mind: Self-distancing facilitates the association between heart rate variability, and wise reasoning. *Frontiers in behavioral neuroscience*. 2016;10:68.
- Owens JE, Menard M, Plews-Ogan M, Calhoun LG, Ardel M. Stories of growth and wisdom: a mixed-methods study of people living well with pain. *Global Advances in Health and Medicine*. 2016;5(1):16-28.
- Ardelt M. Disentangling the relations between wisdom and different types of well-being in old age: Findings from a short-term longitudinal study. *Journal of Happiness Studies*. 2016;17(5):1963-84.
- Sternberg RJ. The assessment of creativity: An investment-based approach. *Creativity research journal*. 2012;24(1):3-12.
- Staudinger UM, Glück J. Psychological wisdom research: Commonalities and differences in a growing field. *Annual review of psychology*. 2011;62:215-41.
- Yang S-y. Wisdom and learning from important and meaningful life experiences. *Journal of Adult Development*. 2014;21(3):129-46.
- Baltes PB, Smith J. The fascination of wisdom: Its nature, ontogeny, and function. *Perspectives on psychological science*. 2008;3(1):56-64.
- Płóciennik E. Children's creativity as a manifestation and predictor of their wisdom. *Thinking Skills and Creativity*. 2018;28:14-20.

24. Ardel M. Empirical assessment of a three-dimensional wisdom scale. *Research on aging*. 2003;25(3):275-324.

25. Zabihi Hesari N, Chaji MR, Zare Moghadam A. Relationship between wisdom and psychological well-being and academic buoyancy of students. *Educational Research Journal*. 2017;4(35):20-35. (Full Text in Persian)